

Colloquium “Eén Heer, Jezus Christus” (2025)

Zaterdag 8 februari

‘Credo als lofprijzing.’

Geloofsbelijdenis en liturgie

Kardinaal Jozef De Kesel

Gewoonlijk gaan we ervan uit dat een geloofsbelijdenis en een lofzang toch erg verschillende zaken zijn. In het Credo gaat het om de inhoud van het christelijk geloof. Toch heeft de belijdenis van het geloof veel van een lofzang. En dat precies omwille van de inhoud van het geloof. Want die inhoud bestaat niet in een aantal waarheden of stellingen die men onderschrijft en die men dan in het Credo nog eens opsomt. De inhoud is het Evangelie en dat wil zeggen: goed nieuws. Het is het goede nieuws “dat Gods genade is verschenen, bron van heil voor alle mensen” (Tit 2,11). Het is vreugdevol nieuws over wat God voor ons gedaan heeft en nog altijd doet. Daarom alleen al is het niet zo verwonderlijk dat wij het geloof met vreugde en dankbaarheid belijden. Ook niet verwonderlijk dat het Credo in de liturgie bij voorkeur gezongen wordt en niet zomaar ‘opgezegd’. Maar er zijn nog twee redenen waarom het Credo alleen als dankzegging en lofprijzing kan begrepen worden.

1. Belijdenis en lofzang

Het Credo waarover het hier gaat, is de geloofsbelijdenis van het Concilie van Nicea in 325. Een concilie – en dat geldt ook van een synode - is een vergadering van de herders van de Kerk om te overleggen over de belangrijke kwesties en uitdagingen omtrent het geloof en het leven van de Kerk. Er wordt dan ernstig gedebatteerd. Zoals dat ook in Nicea is gebeurd. En toch is zo een kerkvergadering geen discussiegroep waar de ene partij de andere haar visie probeert op te dringen. Wel om samen te onderscheiden “*wat de Geest tot de kerken zegt*” (Ap 2,7). En dat kan alleen gebeuren in een context van gebed luisterend naar Gods Woord. Bij de plenaire zittingen van een concilie of een synode

wordt aan het begin altijd het evangeliarium plechtig binnengebracht. Het wordt vereerd en er wordt uit voorgelezen.

In de officiële kerkelijke taal heet het dan ook dat een synode of een concilie niet wordt gehouden maar 'gevierd'. Een concilie is een liturgische samenkomst en liturgie is eredienst en lofzang. De geloofsbelijdenis is dus geen theoretische résumé van het geloof maar een liturgische handeling. Daarom is het niet verwonderlijk dat het Credo zijn plaats gevonden heeft in de liturgie. Allereerst in de liturgie van de doop. Maar nadien ook in de liturgie van de eucharistie: na het luisteren naar Gods woord en voorafgaand aan het grote dankgebed, de eigenlijke eucharistie.

Maar er is nog een andere reden om het Credo als lofprijzing te begrijpen. De andere geloofsbelijdenis, het 'symbolum van de Apostelen', de zogenaamde 'Twaalf Artikelen van het geloof' kan tot misverstand leiden. Alsof het Credo de opsomming is van een aantal geloofspunten of geloofsstellingen. Zoals men in een betoging of manifestatie achter een leuze of een slogan aanloopt om duidelijk te maken waar men voor staat. Om duidelijk te maken waar men voor is en waar men tegen is. Het Credo is niet van die aard.

We geloven niet in dit of dat. In het christelijk geloof is geen ideologie. Het gaat in het geloof om relatie. Om een ontmoeting. Het geloof is relationeel, niet ideologisch. Het gaat om het geloof in iemand, in God. Credo in unum Deum: 'Deum' staat in de accusatief. Dat wil zeggen: ik geloof niet dat God bestaat maar ik geloof in Hem. Het is een act van vertrouwen. Het is zoals ik zeg dat ik iemand ken. Dat wil niet zeggen dat ik weet dat hij of zij bestaat. Maar ik heb die iemand ontmoet, we hebben veel gedeeld. Ik weet wie hij is en ik geloof in hem of haar. Zo is het ook met het geloof. Ik heb God leren kennen, Hem ontmoet, Hij is mij overkomen. En in de geloofsbelijdenis druk ik mijn dankbaarheid en geluk uit om wat die ontmoeting voor mij en ons betekent. Ik druk er mijn vreugde in uit om wie Hij is en mijn dankbaarheid om wat Hij voor ons gedaan heeft. Daarom is het credo lofzang en dankzegging.

Daarom kan spreken over geloofsartikelen en geloofspunten en dogma's ons op het verkeerde been zetten. En in die zin zijn er ook geen twaalf maar drie. Want de structuur

van het Credo is trinitair. Het is het geloof in God, de Vader almachtig, die zich heeft doen kennen door zijn Zoon en die leven geeft en verlossing brengt door zijn Geest. De christelijke geloofsbelijdenis, en met name ook die van Nicea, is drievoudig: geloof in de Vader, in de Zoon en in de heilige Geest. Dat zijn ook geen drie ‘artikelen’, want het gaat om de ene enige God, Vader, Zoon en Geest.

2. Ik geloof in één God

- Credo in het enkelvoud

Credo: zo begint de geloofsbelijdenis. In het enkelvoud. In Nicea staat er: ‘wij geloven’. Begrijpelijk want het is het ‘wij’ van de toenmalige concilievaders. Maar de doopliturgie is de oorspronkelijke biotoop van de geloofsbelijdenis. En opvallend: in de doop is het niet de doopleerling zelf die zijn of haar geloof uitspreekt. Het wordt hen gevraagd of ze geloven. Driemaal wordt het gevraagd. Zoals we het nog altijd doen in de paasnacht bij de hernieuwing van de doopgeloften. Want het geloof is niet wat ik bedacht heb maar is antwoord op wat mij gevraagd wordt. Wel een persoonlijk antwoord. Daarom in het enkelvoud. Maar niet mijn individuele opinie. Het is het geloof van de Kerk. Ik heb het niet zelf bedacht. Het is antwoord op de vraag van iemand anders. Zoals alle liturgie antwoord is op Gods Woord en Gods aanbod van liefde.

- God: één en enig

Onmiddellijk wordt duidelijk om wie het in het Credo gaat: om God. Het gaat niet om spiritualiteit in het algemeen maar om het geloof in God. En van God wordt onmiddellijk gezegd dat Hij één is, de enige dus die deze naam ‘God’ verdient. Eén betekent hier niet alleen numeriek één is maar ook enig en dus uniek. Er zijn immers nog machten en krachten die ons te boven gaan (1 Kor 8,5) maar God is met geen van hen te vergelijken noch te identificeren. Zoals het al zo indrukwekkend en zelfs ontroerend verwoord wordt in het eerste gebod: *“Luister Israë! De Heer is onze God, de Heer is de Enige. U zult de Heer uw God liefhebben met heel uw hart, met heel uw ziel en met al uw krachten.”* (Deut 6,4-5)

- Vader almachtig

Eén enige God. En onmiddellijk nadien wordt gezegd dat Hij Vader is. In onze Nederlandse vertaling is dat niet het geval. Daar wordt eerst gezegd dat Hij almachtig is: de almachtige Vader. Maar in het Grieks staat er: *Pater Pantokrater*. Correct vertaald: Vader almachtig.

Dat God allereerst almachtig zou genoemd worden is misleidend. Almacht heeft altijd een ondertoon van willekeur. Een dictator is almachtig: hij doet gewoon wat hij wil zonder naar iemand om te zien. Dat laatste is nu juist bij God uitgesloten. Want Hij is Vader. Een vader heeft gezag en macht maar oefent het niet naar willekeur uit. Hij is in alles bedacht op het welzijn en het geluk van zijn kinderen. En ook een kind heeft een absoluut vertrouwen in zijn vader en moeder. God is geen kosmische anonieme arbitraire macht maar iemand die verbondenheid zoekt. Een God die liefheeft. Gods almacht is de almacht van de Vader en dus van de liefde.

Dat God hier Vader wordt genoemd verwijst naar het hart zelf van het christelijk geloof. In het Oude Testament is eerder terughoudend om dat van God te zeggen. Precies om de uniciteit van God te vrijwaren: Hij is niet als de andere goden die inderdaad kinderen en dus andere goden verwekken. Dat is zo wezenlijk in het Joodse en christelijk besef: wij zijn niet door God verwekt, maar geschapen. Wanneer in het Credo God toch allereerst als Vader wordt beleden, gaat dat terug op Jezus zelf. Hij sprak God aan met het zo vertrouwelijke 'Abba'. Deze aanspreking heeft de vroegste Kerk overgenomen. Zoals Paulus het uitdrukt: *"Dit is het bewijs dat u zonen bent: God heeft de Geest van zijn Zoon in ons hart gezonden, die roept: 'Abba, Vader!'"* (Gal 4,6-7) *"Gij hebt de geest van kindschap ontvangen die ons doet uitroepen: Abba! Vader!"* (Rom 8,15)

- Schepper van hemel en aarde, van al wat zichtbaar en onzichtbaar is

God is de Schepper van al wat bestaat. Dat volgt uit zijn uniciteit. Er zijn geen andere godheden of goddelijke machten naast Hem. Al wat bestaat hoe machtig het ook is, is schepping. God is de enige die niet geschapen is. Hij is oorsprong zonder oorsprong. Niets van wat bestaat is goddelijk. Dat geldt ook voor de hemelen, in het besef van de Oudheid het domein van de goden, van 'de machten en de krachten' die ons te boven

gaan. Maar het zijn geen goden. Ook de zon niet. Voor ons, vanuit ons wetenschappelijk wereldbeeld, is dit natuurlijk een evidentie. Niet zo voor de Oudheid. De zon is bron van licht en leven. Zonder haar zijn wij verloren. Ze is dus een godheid. Zo niet in het scheppingsverhaal: *“God maakte de twee grote lampen (!), de grootste om over de dag te heersen, de kleinste om te heersen over de nacht en Hij maakte ook de sterren. God gaf ze een plaats aan het hemelgewelf om de aarde te verlichten.”* (Gen 1,16-17) Niets is goddelijk en daardoor is alles gedesacraliseerd. Dat is het gevolg van Gods uniciteit: alleen Hij is God. En om inderdaad alles uit te sluiten wordt er aan toegevoegd: het zichtbare en het onzichtbare.

God kan met niets wat bestaat verward worden. Hij is transcendent. Er is een absolute afstand tussen God en al wat bestaat. Maar die afstand maakt juist de relatie mogelijk. Zoals het ook tussen ons mensen is: het is omdat de ander iemand anders is en niet met mij samenvalt, dat ontmoeting met hem of haar mogelijk is. De relatie tussen God en zijn schepping is geen fusie. In de scheppingsacht heeft God al de ontmoeting op het oog. Als God scheidt dan is het reeds met het oog op het verbond.

Het staat zo mooi in het boek Wijsheid: *“Alles wat bestaat hebt Gij lief en Gij verafschuwt niets van wat Gij gemaakt hebt; als Gij iets zou haten, zou U het niet geschapen hebben. En hoe zou iets in stand blijven, als Gij het niet wilde. Gij spaart alles omdat het van U is, U, Heer, die alles bemint.”* (11,24-26)

- En in één Heer Jezus Christus

Nu begint het tweede deel van het credo. Ik geloof in één God en in één Heer. Vanaf nu wordt het geloof in Christus beleden. Het gaat ook hier niet om het opsommen van een aantal waarheden. Maar om te zeggen wie Christus is en wat Hij voor ons gedaan heeft. Woorden schieten te kort maar ze zijn ook alles behalve bijkomstig. Want men kan het mysterie van God en van zijn liefde ook onrecht en geweld aan doen. Als was het om 't even wat je van Christus zegt, als je maar meent dat hij een interessante en inspirerende figuur is geweest. Het is een delicate zaak uit te zeggen wat iemand voor jou betekent. Hier zijn clichés niet op hun plaats en nog minder platitudes.

3. Identiteit

KYRIOS - Ik geloof in één God. Nu wordt gezegd: en in één Heer. Het woord 'Heer' is hier de vertaling van Kyrios. Aan het begin van de eucharistie roepen we Hem altijd zo aan : *Kyrie eleison!* God heeft zijn naam aan Mozes geopenbaard. De Joodse traditie spreekt die naam nooit uit. Bij het voorlezen uit de Schrift vervangt men die naam door het woord 'Heer'. Zoals wij dat in de christelijke liturgie nog altijd doen. Kyrios is dus de goddelijke naam bij uitstek. Het is die naam die Christus heeft gekregen: *“Voor heel het huis van Israël moet vast staan dat God Hem tot Heer en Messias heeft gemaakt, die Jezus die gij hebt gekruisigd.”* (Hand 2,36) Het is de naam die boven alle namen is, zoals het staat in de Filippenzenhymne: *“ Als mens verschenen heeft hij zich vernederd door gehoorzaam te worden tot de dood, tot de dood aan het kruis. Daarom heeft God hem hoog verheven en hem de naam verleend die boven alle namen is. Opdat bij het noemen van zijn naam zich iedere knie zou buigen in de hemel, op aarde en onder de aarde,. Opdat iedere tong zou belijden dat Jezus Christus de Heer is, tot eer van God de Vader.”* (Fil 2, 8-11)

Ter verduidelijking: in de liturgie wordt met 'de Heer' altijd Christus bedoeld. Richt men zich tot de Vader dan spreekt men Hem aan met: 'Heer (onze) God'.

CHRISTOS - Naast 'Heer' is Jezus ook 'Christus'. Dat is niet zijn naam, maar zijn messiaanse titel. Jezus zelf was zeer gereserveerd om die titel op zich toe te passen. Die titel was voor veel (politiek) misverstand vatbaar. Het is trouwens op grond van vermeende messiaanse pretentie dat Hij werd veroordeeld. Pas als de gekruisigde en verrezen Heer ontvangt Hij onomwonden deze titel waarin de vroegste Kerk juist haar diepste geloof in Hem uitdrukt. Ze zullen ook naar Hem genoemd worden: 'christenen'.

Heer en Messias en daarna: **'Eniggeboren Zoon van God'**. Er wordt niet gezegd dat Hij Zoon van God is, maar uitdrukkelijk: 'Eniggeboren Zoon'. Want God heeft geen zonen zoals in het antieke besef goden zonen en dochters hebben. Het bijbels geloof is monotheïstisch. Zoals God zelf één en uniek is, zo is ook de Zoon één en uniek. Hij is dus niet zoon in dezelfde zin als waarin Israël van zichzelf kon zeggen dat het zoon van God is.

Of zoals men in het algemeen kan zeggen dat mensen Gods kinderen zijn. Wat is dan het verschil? Daarop antwoordt het Concilie van Nicea: **‘voor alle tijden geboren uit de Vader’**. Ook al kunnen anderen zich kinderen van God noemen, dan wil dat niet zeggen dat ze uit God geboren zijn. Ze zijn en blijven schepselen. Van Hem en van Hem alleen wordt echter gezegd: **‘geboren niet geschapen’**.

In de Eerste Brief van Johannes lezen we: *“Hoe groot is de liefde die de Vader ons betoont: we worden kinderen van God genoemd, en we zijn het ook!”* (1 Jo 3,1) En in de Proloog van zijn evangelie schrijft hij dat Christus ons het vermogen heeft gegeven om kinderen van God te worden. Werkelijk Gods kinderen. Maar door het geloof. Paulus spreekt van ‘aangenomen kinderen’: *“In Hem heeft God ons uitverkoren voor de grondlegging der wereld, om heilig en vlekkeloos te leven voor zijn aangezicht. In liefde heeft Hij ons voorbestemd zijn kinderen te worden door Jezus Christus.”* (Ef 1,4-5)

Dat Jezus in die unieke zin ‘Zoon van God’ is, betekent dus dat Hij ook zelf ‘God’ is. Dat was al duidelijk als men hem ‘Kyrios’ noemde. Maar nu wordt het uitdrukkelijk geëxpliciteerd: **‘God uit God, ware God uit de ware God’**. Hij is wel niet God, de Vader. Er wordt daarom niet gezegd zomaar dat hij God is maar ‘God uit God’. Alleen de Vader is zonder oorsprong. De Zoon is ‘uit de Vader’. Maar Hij is wel ‘één in wezen met de Vader’. Eén: niet alleen in wat ze willen maar ook in wat ze zijn.

Eén in wezen met de Vader, van dezelfde zijnsorde als de Vader, homoousios, consubstantialis. Het is het kernwoord van Nicea. Wat ermee bedoeld is staat al bij Johannes: *‘Wie Mij ziet, ziet de Vader; Ik en de Vader, wij zijn één’*. En in de Proloog: *‘In het begin was het Woord en het Woord was bij God en het Woord was God’* (Jn 1,1) Eén in wezen: niet alleen in wat ze willen maar ook in wat ze zijn. Eén maar niet identiek. Ze vallen niet samen. Anders is er geen relatie tussen Vader en Zoon. En juist om het mysterie van die relatie gaat het. Men kan God slechts denken in zijn relatie tot zijn Zoon. God is zelf relatie met de Zoon. God is zelf in zijn diepste wezen relationeel: een mysterie van liefde. God is niet denkbaar buiten deze relatie. Eén in wezen met de Vader: het Concilie van Chalkedon (451) zal er aan toevoegen: ook één in wezen met ons!

Context en achtergrond - Om dat alles te begrijpen en er de ernst van in te zien moeten we beseffen in welke context en als antwoord op welke uitdagingen het Concilie van Nicea dat heeft menen te moeten belijden. De Kerk had tot dan toe twee grote crisissen gekend. De eerste was de vraag van de vroegste Kerk of het evangelie ook moest verkondigd worden aan diegenen die niet tot het Joodse volk behoorden. De tweede grote crisis was in de tweede eeuw toen Marcion en anderen beweerden dat de Kerk haar Joodse wortels en dus ook het Oude Testament moest loslaten. De derde crisis ontstond in het begin van de vierde eeuw.

Een priester, Arius, afkomstig uit Egypte, wilde midden alle discussies omtrent de persoon van Christus, trouw zijn aan de uniciteit van God en het monotheïsme. Er kunnen geen andere goden zijn naast God. Christus is dus niet uit God geboren maar geschapen. Arius hield wel vast aan de onvergelykbare uniciteit van Christus. Hij zei niet dat Jezus maar een gewone mens was. Eerste van alle schepselen is Hij tegelijk boven allen en alles verheven. Hij is Zoon van God en voor Hem is alles geschapen. Maar Hij is niet God. Anders spreekt het Credo zichzelf tegen.

Het ging in de vraag om het goddelijk statuut van Christus om veel meer dan over een terminologische discussie. Was Jezus de grootste aller profeten, de laatste of zelfs de enige? Of was het God zelf die in hem tot ons kwam. Concreter: kon de Kerk, in trouw aan het geloof van de apostelen, hetzelfde van Jezus zeggen, wat enkele eeuwen nadien de Islam van de profeet Mohammed zegt? Indien ja, dan had de toekomst van de Kerk er anders uit gezien. Het is interessant op te merken dat dit nog altijd het nevralgieke punt is in de interreligieuze dialoog met de Islam. Want voor de Islam is Jezus een profeet, een grote profeet trouwens. Maar Hij is niet uniek. Niet de Zoon in deze unieke zin. Het christendom kan daarom volgens de Islam zonder problemen opgenomen worden in de Islam. *To be or not to be*: daarover ging het in de ariaanse crisis en op het Concilie van Nicea.

Nicea had Arius heel goed en juist begrepen en ingeschat. Het Credo van Nicea zegt niet tegen Arius dat Jezus God is. Maar wel dat Hij 'God uit God en Licht uit Licht' is. Hij is ware God, maar wel 'uit de ware God'. Daarom geboren uit God, maar niet geschapen. Hij is

geen scheepsel maar juist Diegene door wie alles geschapen is. Zoals het in de Kolossenzen-hymne staat: *“Christus Jezus is het beeld van de onzichtbare God, eerstgeborene van heel de schepping. Want in Hem is alles geschapen in de hemel en op de aarde, het zichtbare en het onzichtbare, tronen en hoogheden, heerschappijen en machten. Het heelal is geschapen door Hem en voor Hem. Hij bestaat voor alles en alles bestaat in Hem. (...) Want in Hem heft God willen wonen in heel zijn volheid om door hem het heelal met zich te verzoenen en vrede te stichten door het bloed aan het kruis vergoten om alles in de hemel en op aarde te verzoenen, door Hem alleen.”* (Kol 1,15-17)

4. Voor ons mensen en omwille van ons heil

Tot hiertoe gaat het in het Credo om de vraag wie Jezus is, het mysterie van zijn persoon. Hij is de Heer, de Zoon voor alle eeuwen geboren uit de Vader. Daarom ‘één in wezen met de Vader’. Woorden die verhelderen maar nooit alles verklaren. Woorden die zeggen wat onzegbaar is. Maar vanaf nu gaat het niet meer over wie Hij is maar over wat Hij gedaan heeft. En zo beseft men beter wie Hij is. Hij is namelijk mens geworden, *homo factus est*, ‘voor ons en omwille van ons heil’.

Er wordt gezegd dat Hij uit de hemel is neergedaald, mens geworden door de Heilige Geest uit de Maagd Maria, gekruisigd is, geleden heeft en begraven is, dat Hij opgestegen is ten hemel en zit aan Gods rechterhand en dat Hij opnieuw zal komen. Ook hier gaat het niet om een aantal feiten of waarheden waarin men gelooft en waarmee men het eens is. Het gaat als zodanig niet om het geloof in de incarnatie, zijn dood en verrijzenis, de hemelvaart, de wederkomst. Het gaat wel om wat God in Hem voor ons gedaan heeft. Zoals we het zingen in het lied: **“Gedenken wij dankbaar de daden des Heren”**. Zoals ook Maria in haar Magnificat God looft en prijst om de grote daden die Hij aan haar en aan zijn volk heeft verricht *“zoals Hij had beloofd aan onze vader Abraham en aan zijn geslacht voor altijd”*. (Lk 1,55) Zoals in de Schrift God altijd geloofd en geprezen wordt door zijn grote daden – de magnalia Dei – te gedenken. In het besef dat wat God gedaan heeft ook nu doet en altijd weer voor ons zal doen. Ook daarom is het Credo lofprijzing en liturgie: viering van de gedachtenis van wat God heeft gedaan. Zoals we in het hart van de eucharistie God danken en de gedachtenis vieren van wat er gebeurd is ‘de nacht waarin

Hij werd overgeleverd'. In die zin is het Credo in de eucharistie altijd antwoord op het Woord dat we gehoord hebben en dat we beamen en tegelijk de opstap naar het grote dankgebed.

Neergedaald en mens geworden - Het Oude Testament getuigt van een God die op zoek is naar de mens en met hem in contact wil treden. Hij zoekt gemeenschap en vriendschap. Vandaar de roeping van een volk dat hem toebehoort en met wie Hij een verbond sluit. Hij is een God van mensen. Maar het Nieuwe Testament getuigt ervan dat God nog verder is gegaan. Niet alleen wil Hij *met* ons zijn, Immanuel, maar Hij wil ook zijn *zoals wij*, ons bestaan delen, één van de onzen worden. Met alle consequentie die dat meebrengt, tot het lijden en de verwerping, tot de dood, de dood aan het kruis. In Christus heeft God zelf ons bestaan gedeeld en is Hij, God, mens geworden.

Dat Jezus mens is geweest is natuurlijk een evidentie. Maar die evidentie verdwijnt als je belijdt dat hij één in wezen met de Vader is. Dan is het God die in Hem mens wordt. En dat is in geen enkel opzicht evident. Jezus is niet alleen een profeet, zelfs niet de grootste en de laatste door wie God tot ons spreekt. In Hem is het God zelf die ons bestaan deelt en mens wordt. *“Hij heeft het vlees aangenomen door de Heilige Geest uit de Maagd Maria en is mens geworden”*. Zoals het ook zo mooi en plechtig staat in de aanhef van de Hebreënbrief: *“Nadat God eertijds vele malen en op verlei wijzen tot onze vadersen gesproken had door de Profeten, heeft hij nu, op het einde der tijden, tot ons gesproken door zijn Zoon.* (Hebr 1, 1-2)

Gestorven en begraven - *Et homo factus est* : zonder overgang staat er onmiddellijk nadien: *et crucifixus est*. Van de menswording gaat het Credo onmiddellijk over tot de kruisiging. Waarom niets over het historisch optreden van Jezus? Wellicht omdat daarover geen controverse bestond. En ook omdat dit eigenlijk geen voorwerp van geloof is maar van historische kennis. Het Credo is trouwen ook niet een resumé van de hele geloofsinhoud.

Maar dat Hij gekruisigd is geworden, dat behoort wel tot het Credo. Want dat werd ook ontkend of was een reden om niet in Hem te geloven. Een gekruisigde God is bron van

ergernis en een dwaasheid, zoals Paulus het schrijft (1 Kor 1,23). Er wordt ook gezegd dat Hij begraven is. Ook dat is hier niet vermeld als gold het louter een historische mededeling. In dat geval zou het ook dat niet in het staan. Hij is begraven: daarmee wil gezegd zijn dat Hij werkelijk gestorven is. Hij heeft de dood ondergaan. Het werd door de gnosis ontkend: een schijndood ofwel zei men, zoals in de Koran, dat het iemand anders was die op het kruis gestorven is. Het gaat in de dood en de begrafenis om de ernst en de uiterste consequentie van Gods menswording. Zoals het zo mooi wordt uitgedrukt in het vijfde eucharistisch gebed: *“Toen kwam het uur dat Hij door U, heilige Vader, zou worden verheerlijkt. Hij had de zijnen in de wereld tot het uiterste toe liefgehad.”*

Verrezen volgens de Schriften - En dan: *et resurrexit*. Gestorven en verrezen: het is het paasmysterie. De overgang van dood naar leven. De overgang van de duisternis naar het licht, van de haat naar de liefde, van de wanhoop naar de hoop. Het is de liefde die sterker is dan de dood en die alle kwaad overwint. Dat Hij verrezen is gaat niet alleen Hem aan maar ons allen en de hele schepping. De verrijzenis van Christus is dus niet zomaar een geloofspunt naast de andere maar het hart van heel het verlossingswerk. Het is ‘de grote daad’ van God voor ons en omwille van ons heil. Ook hier weer gaat het om lofprijzing en dankzegging om war God voor ons en zijn ganse schepping doet.

Zoals ook het Nieuwe Testament bij herhaling zegt: als God zo handelt dan is het inderdaad **‘volgens de Schriften’**. Zoals in het Oude Testament de uittocht uit de slavernij de grote heilsdaad is van God voor zijn volk, zo is het Pascha van de Heer de zin en de vervulling van heel de Schrift, al vanaf de eerste bladzijde als God zegt: “Er zij licht!”. Zijn schepping voeren van de dood naar het leven, van de duisternis naar het licht, van de haat naar de liefde, dat is het wat God altijd doet en dat Hij in de dood en de verrijzen eis van zijn Zoon eens en voor goed gerealiseerd heeft. Exodus en opstanding: ze zijn het DNA van heel de Schrift.

Nogmaals: de verrijzenis is niet iets dat Jezus zelf alleen maar aanbelangt. Hij is niet teruggekeerd in dit leven. Daarom: **‘opgevaren ten hemel en zittend aan Gods rechterhand’**. De hemelvaart is het beeld dat we van Lucas hebben geërfd. Maar de theologische betekenis is duidelijk: Hij is verheven aan Gods eigen rechterhand. Zoals

Petrus zegt: *“Voor heel het huis van Israël moet onomstotelijk vaststaan dat God Hem Heer en Christus heeft gemaakt, die Jezus die gij hebt gekruisigd.”* (Hand 2,36). Zoals het in de Filippenzen-hymne staat: *“Daarom heeft God Hem hoog verheven en Hem de naam gegeven die boven alle namen is.”* (Fil 2,9) Zo heeft de vroegste Kerk psalm 110 begrepen: *“De Heer heeft tot mijn heer gesproken: kom zit aan mijn rechterhand.”* Of zoals de Hebreënbrief het zegt: *“Zie naar Jezus, de aanvoerder en voltooiër van ons geloof. In plaats van de vreugde die hem toekwam heeft Hij een kruis op zich genomen en de schande niet geteld: nu zit Hij aan de rechterzijde van de troon.”* (12,2) En daar zetelt Hij *“waar hij nu voor ons bij God pleit”* (9,24)

En Hij zal weder komen - *Et iterum venturus est*. Hij is niet teruggekeerd in dit leven. Maar Hij komt wel terug. Zijn zaak is nog niet afgesloten en zijn proces niet geseponneerd. Er zit iets opstandigs in deze belijdenis: je bent van Hem nog niet af! En Hij komt om te oordelen. Niet alleen hen die nog leven maar allen. En het criterium zal geen ander zijn dan wat God altijd al van in het begin voor ogen stond: *“Wat gij aan de minsten van de Mijnen hebt gedaan, dat hebt gij aan Mij gedaan.”* Mt 25, 40)

5. En in de heilige Geest

Met de belijdenis van de Geest komen we tot het derde deel van het Credo. Maar hoe eigenaardig ook, het Credo zegt over de heilige Geest niets tenzij dat de Geest heilig is. Het volgende oecumenisch concilie, dat van Constantinopel in 381, zal dat wel doen. Het zal, zoals Nicea het deed voor Christus, het ook doen voor de Geest: wie de Geest is en wat de Geest doet. Maar ook voor Nicea is het duidelijk: er is geen christelijk geloof in één God en in één Heer zonder geloof in één Geest.

Het Concilie van Constantinopel zal ook de Geest als Heer en God belijden. Zoals de Zoon is ook de Geest niet geschapen maar voortgekomen uit de Vader: *qui ex Patre procedit*. De Geest is dus ook één in wezen met de Vader. Maar dit Concilie ontwijkt liever de term ‘homoousios’ om iedere verdere theologische discussie te vermijden. Het gebruikt een Bijbelse omschrijving: *“die met de Vader en de Zoon tezamen wordt aanbeden en verheerlijkt”*. En daarna belijdt het Concilie ook wat de Geest doet. De Geest is immers

niet non actief: Hij is het die gesproken heeft door de profeten. En bovenal is het de Geest “die Heer is en het leven geeft”. Ook het nieuwe leven, het leven ‘in de Geest’. En dan gaat het verder over de Kerk, over het doopsel tot vergeving van de zonden, over onze verrijzenis en het leven van het komend Rijk. Ook dat zijn weer geen nieuwe afzonderlijke geloofspunten maar de grote daden die het werk zijn van de Geest die we in het Credo in herinnering brengen en waarvoor we God lofprijzend danken. De Geest is het die ons tot Kerk verzamelt, die ons in de doop tot christenen maakt en die ons doet leven naar de Geest.

En helemaal op het einde verandert het ‘credo’ in een ‘expecto’: ik verwacht de opstanding van de doden en het leven van het komend Rijk. Alles wat God in de schepping is begonnen en waartoe Hij zich in Christus onherroepelijk heeft verbonden, zal God ook tot voltooiing brengen in de kracht van de Geest.

In voorbereiding op de doop is er in de doopliturgie van volwassenen een moment voorzien waarop aan de doopleerlingen de tekst van het Credo en van het Onze Vader wordt aangereikt, de zogenaamde *traditio*. En als uitnodiging voor de overreiking van het Credo schrijft de orde van dienst deze woorden voor. Ik wil er graag mee eindigen: *‘Geliefden, luister nu naar de woorden van het geloof waarin jullie redding is gelegen. Het zijn niet zoveel woorden maar gaandeweg zul je er de rijkdom van ontdekken. Neem ze in je op en bewaar ze in een oprecht hart.’*